

(8) Konfucianismus za dynastie Han (206 př. n. l. – 220 n. l.)

- „vítězství konfucianismu“ za dynastie Han
- institucionální rámec – kanonické knihy (經 jing) jako základ vzdělanosti, 124 př. n. l. – císařská Akademie (太學 taixue / tchaj-süe). Instituce určená na výchovu vzdělanců pro státní správu, předmětem studia Pět kanonických knih. Tradičně chápáno jako mezník v procesu „vítězství konfucianismu“ za dynastie Han.
- Dong Zhongshu 董仲舒 – na jeho žádost měl císař omezit oficiální (státem podporované) studium na kanonické knihy
- Pět kanonických knih:
 - Kniha dokumentů (書經 shujing / šu-t'ing; 尚書 shangshu / šang-šu)
 - Kniha písní (詩經 shijing / š'-t'ing)
 - Kniha proměn (易經 yijing / i-t'ing; 周易 zhouyi / čou-i)
 - Letopisy (春秋 chunqiu / čchun-čchiou)
 - tradiční komentáře k Letopisům:
 - a) 左傳 zuozhuan / cuo-čuan
 - b) 公羊傳 gongyangzhuan / kung-yang-čuan
 - c) 穀梁傳 guliangzhuan / ku-liang-čuan
 - Knihy obřadů (三禮 sanli / san-li):
 - a) Zhouské obřady (周禮 zhoulǐ / čou-li)
 - b) Záписy o obřadech (禮記 lijǐ / li-t'i)
 - c) Obřady a ceremonie (儀禮 yǐli / i-li)
- kanonické knihy byly studovány v podstatě z praktických důvodů – poznat slova dávných mudrců, dávné události a způsob, jak dávní vládcové jednali v různých situacích – v podstatě deponitář precedentů, modelů správného (a účinného) jednání.

- nikoliv vytlačení a vyloučení ostatních filozofických škol, nýbrž snaha o jejich zahrnutí:

Hojná rosa z Letopisů (Chunqiu fanlu):

Vznešený muž [Konfucius] chápal, že ti, kdo zaujímají [vysoké] postavení, si nemohou podrobovat lid zlými [metodami]. Proto vybral Šest umění (liuyi), aby pomoci nich lidem pomáhali a vychovávali je. Písně a Dokumenty pořádají jejich záměry, Obřady a Hudba očišťují jejich dobré vlastnosti, Proměny a Letopisy činí jejich chápání jasným. Všechny Šest nauk je vskutku velkých a každá má něco, v čem vyniká. Písně vedou lidské záměry, a jejich síla se tudíž týká podstaty. Obřady řídí jednání a jejich síla se tudíž týká kulturní vytríbenosti. Hudba opěvuje charisma (de) a její síla se tudíž týká proměn skrze působení mravního charizmatu. Dokumenty zaznamenávají záslužné skutky a jejich síla proto spočívá v [pořádání] záležitostí. Proměny se zakládají na [pohybech] Nebe a Země a jejich síla proto spočívá v astronomických kalkulacích. Letopisy napravují pravost a faleš a jejich síla spočívá ve správě lidu. Schopný člověk nestranně využívá toho, v čem je každá z nich silná. Neschopný jednostranně vyzdvihuje detaily [některé z nich].

Kronika dynastie Han (Hanshu):

Kdysi odešel Konfucius a byla přerušena [jeho] skrytá slova. Když pak zemřelo i jeho sedmdesát žáků, došlo k roztržení podstatného významu. Letopisy se rozdělily na pět, Písně na čtyři a Proměny na celou řadu výkladových tradic. V době Válčících států se [svět] dělil na vertikální a horizontální aliance, pravost a faleš se rozdělovaly a soupeřily a slova mistrů se topila ve zmatcích.

[...]

Z deseti [výše popsaných] rodokmenů různých filozofických děl (zhuzi shijia, tj. „deset filozofických škol“) lze podrobně zkoumat pouze devět. Všechny se objevily v době, kdy se cesta [dávných] králů již téměř vytratila, vládcové úředních území (zhuhou) uplatňovali silou svou moc, stávali se pány na jedno roční období a vládcí na jednu generaci a jejich preference se diametrálně lišily. Proto současně povstaly výklady devíti škol (jiujia), z nichž každá doporučovala jeden aspekt [celku], vyzvedala to, v čem byla silná, propagovala tímto způsobem vlastní výklady a snažila se získat přízeň vládců. Jejich slova se lišila jako oheň a voda, jež se vzájemně přemáhají a vzájemně tvoří. [...] V Proměnách se praví: „Ačkoliv se cesty liší, směřují ke společnému cíli, úvahy se ubírají tisíci cestami, avšak jsou si rovny ve svém vyústění.“ V tomto případě každá z odlišných škol prosazuje to, v čem je silná, vyčerpává znalosti do krajnosti a úvahy dovádí do nejzazšího konce, aby osvětlila své záměry. Ačkoliv [jednotlivé školy] skrývají své nedostatky, v tom podstatném se sbíhají k společnému cíli, i když jsou jen větvemi a lemem Šesti umění (liuyi). Pokud by tyto lidé potkali moudrého krále nebo světce a obdrželi to, čím [světec] stanovuje míru všech věcí, přesto by byli pouhými nástroji jako jsou paže a nohy. Konfucius vyřkl slova: „Pokud by byly obřady ztraceny, budu je hledat v pustině.“ Dnes jsou světci dávných dob daleko, metoda pravé cesty je odvržena a opuštěna a nezbylo z ní už nic, co by se dalo hledat. Oněch devět rodokmenů filozofických děl, copak nejsou [přece jen] něčím lepším, než je pustina? Pokud by šlo opravit metody Šesti umění a podrobně prozkoumat slova těchto devíti škol, vybrat jejich silné stránky a zbavit se jejich nedostatků, pak by bylo možné dosáhnout shrnutí všech aspektů [celku].

Zhuangzi 33:

Svět se propadl do chaosu, světce a mudrce nevidět! Dao přestalo být jedno a většina lidí na světě si z něho vybírá nějakou část podle své záliby. Lze to přirovnat k uším, očím, nosu a ústům – každý smysl vnímá něco jiného, ale mezi sebou si své vněmy sdělit nedokážou. Podobně všichni ti šarlatáni sta škol každý v něčem vyniká, každý je někdy k užítku, avšak žádný nedokáže postihnout svět v jeho celistvosti. Rozřezali krásu Nebe a Země, na kousky rozřezali princip utvářející veškerenstvo.

- sjednocená říše, s tím související úsilí sjednotit (zkatalogizovat, standardizovat, shromáždit, shrnout) úplně vše → klasifikační systémy, podle kterých vše je částí celku; tento celek sjednocuje nepřítomná moudrost Konfucia, tj. my máme k dispozici jen záplavu slov (kanonické a další důležité texty), kterým správně nerozumíme → výklad kanonických knih hlavní „náplní práce“ hanských vzdělavců

- 孝 xiào / siao = synovská oddanost

Konfuciovy Hovory:

Ziyou řekl: Takových, kteří jsou oddaní rodičům (xiao) a uctíví k starším bratrům, a přesto mají sklon odporovat svým pánům, je málo. A někdo takový, kdo nemá sklon odporovat pánům, a přesto touží vyvolat povstání, tu ještě nebyl. Ušlechtilý muž se soustředí na kořen (ben). Když je kořen pevně zapuštěn, zrodí se pravá cesta (dao). Synovská oddanost a uctivost ke starším bratrům je kořenem lidskosti.

Kanonická kniha synovské oddanosti (孝經 xiaojing / siao-t'ing):

Tělo, údy, vlasy a kůže dostáváme od rodičů. Počátek synovské oddanosti je neopovážít se jim způsobit újmu. Završením synovské oddanosti je prosadit se, konat v souladu se správnými zásadami, rozšířit svou slávu na budoucí pokolení, a tím zviditelnit své rodiče. Synovská oddanost počíná ve službě rodičům, pokračuje v službě vládci a končí prosazením se.

- odchod do ústraní jako regulérní životní možnost konfuciánského vzdělance

Konfuciovy Hovory:

Mistr řekl: [...] Nevstupujte do státu, jenž je v nebezpečí a nesídlíte ve státě, kde vládne chaos. Pokud je svět [spravován] v souladu s pravou cestou, objevte se, pokud není, skryjte se. Pokud je stát [spravován] v souladu s pravou cestou, chudoba a nízké postavení jsou hanbou. Pokud stát není [spravován] v souladu s pravou cestou, bohatství a hodnosti jsou hanbou.

Yang Xiong (53 př. n. l. – 18 n. l.):

Když je rod proslulý a vysoce postavený, duchové žádostivě nahlíží do jeho pokojů. Kdo po všem chtivě sahá, hyne; kdo setrvává v mlčení, uchová se. Kdo zastává nejvyšší postavení, uvádí v nebezpečí své předky, kdo sám sebe chrání, zachová svou celistvost. Z toho důvodu chápu temnotu, chápu mlčení a držím se v úplnosti pravé cesty. Čistý a tichý, toulám se božským dvorem (you yu shenting). [...] Doby se liší a věci se proměňují, avšak pravá cesta člověka zůstává stejná. [...] Proto v příznivé době dělat, co lze dělat, vede k úspěchu. V nepříznivé době dělat, co nelze dělat, vede k neúspěchu.

Příklad „Čtyř bělovlasých“:

-- ústraní jako doklad mravní integrity, povolání z ústraní kvůli rozhodnutí zásadních otázek (jejich autoritě se podvolil i císař).

Čtyři bělovlasí [...] byli zcela oddáni pěstování pravé cesty a sebezdokonalování; nebylo možné je pohnout k činnosti, leda pro nejvyšší účel. V době Prvního svrchovaného císaře dynastie Qin viděli tyranii qinské vlády a odešli do ústraní v horách Lantian. [...] Když byla dynastie Qin svržena, první císař dynastie Han Gaozu se o nich doslechl a povolal je do služby, oni však odmítli. Skryli se hluboko v Jižních horách a císař nebyl schopen si je přidílit. (Gaoshi zhuan)

- dva základní aspekty hanského konfucianismu: 1) exegeze kanonických knih (cílem především nalézání a výklad precedentů pro současné problémy a situace); 2) realizace vzorových modelů jednání ve vlastním jednáním (především manifestace synovské oddanosti)

→ v obou případech je základním prostředkem realizace konfuciánských ideálů *nápodoba* paradigmatických modelů jednání dávných světců, králů a dalších vzorových osobností

→ důležitost *příkladného jednání*

→ v tomto obraze konfucianismu výrazně chybí sebevědomá osobnost *junzia*, jež naproti tomu zřetelně vystupuje ze starších konfuciánských textů:

Mencius:

Jingzi řekl: [...] V Obřadech (li) se praví: „Když zavolá otec, nevyjadřujeme souhlas, [ale jdeme okamžitě]. Když přijde povolání od vládce, nečekáme, až bude zapřažen kůň.“ Vy jste se nejprve chystal jít ke dvoru, ale když přišlo povolání od vládce, rozmyslel jste si to. [Vaše jednání] se zdá být v rozporu s pravidly rituální náležitosti (li). [Mencius] pravil: Zdalipak to není jako to, co řekl Zengzi: „Bohatství států Jin a Chu je s ničím neporovnatelné. Druzí se spoléhají na své bohatství, já se spoléhám na dobro (ren). Druzí se spoléhají na své postavení, já se spoléhám na náležitost (yi). V jakém ohledu jsem já horší než oni?“ Řekl by toto Zengzi, kdyby to nebylo náležité? Zajisté to má svůj smysl. Jsou tři věci, jež celý svět považuje za vznešené: postavení, věk a charizmatická síla. U dvora se nic nevyrovná postavení, na vesnici se nic nevyrovná [vysokému] věku a při napravování světa a spravování lidu se nic nevyrovná charizmatické síle. Jak by se mohl ten, kdo má jen jednu z těchto tří, vyvyšovat nad toho, kdo má dvě? Proto platí, že vládce, který chce dosáhnout velkých věcí, má služebníky, které nepovolává. Pokud se s nimi chce radit, sám se za nimi vypraví.

„Je urozenost daná Nebesy a urozenost daná lidmi. Lidskost, smysl pro náležitost, věrnost a důvěryhodnost, neutuchající záliba v dobru, to je urozenost daná Nebesy (čili vychází z lidské přirozenosti). Postavení vévody, ministra, velmože, to je urozenost daná lidmu.“

„Každý se může stát Yaoem a Shunem.“

- proměna pojetí vzdělance za dynastie Východních Han
- „privatizace“ vzdělanosti; setrvávání v „ústraní“ mimo službu se stává běžným jevem
- manifestace dokonalosti vlastní osobnosti v její autonomii vzhledem k oficiální sféře

Yang Xiong (53 př. n. l. – 18 n. l.):

[Yang Xiong] řekl: Učení (jiao 教) a stanovení pravé cesty neskončilo s Konfuciem a studium (xue 學), jímž byl předáván [Konfuciův] projekt dál, neskončilo s Yan Huiem. Kdosi řekl: Pokud jde o ustavení pravé cesty, Konfucius nám nemůže pomoci svým uvažováním, a pokud jde o předávání projektu dál, Yan Hui nám nemůže pomoci svou silou. [Yang Xiong] řekl: Pokud neuvažuješ sám, kdo to udělá místo tebe?

Xu Gan (171-218):

V dávných dobách bylo udělování titulů a poct regulováno tak, aby tituly získali ti, kdo vynikali charizmatickou silou, a poctami byli oceněni ti, kdo se mohli vykázt zásluhami. [...] Proto bylo podle titulu možné rozpoznat charizmatickou sílu [dotyčného] a podle poct jeho zásluhy, nebylo nutné se ptát. [...] Tyto záležitosti, [osobní důstojnost a vysoké postavení], jsou tím, o co světec usiluje, ačkoliv platí, že „usilování se řídí pravou cestou, zatímco nabytí je dáno osudem“. O Shunovi, Yuovi i Konfuciovi lze říci, že se ve svém usilování řídili pravou cestou. Fakt, že Shun a Yu toho dosáhli, zatímco Konfucius nikoliv, znamená, že to bylo dáno osudem. [...] Proto platí, že ušlechtilý muž se neobává toho, že pravá cesta (dao) a charizmatická síla (de) nebudou ustaveny, nýbrž toho, že se nepotká s příznivou dobou.